

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF PERSONAL QUALITIES OF FUTURE SPECIALISTS IN TECHNOLOGICAL SPECIALTIES

Формування професійно-особистісних якостей майбутніх спеціалістів є одним із основних завдань професійної освіти. Інституційна трансформація суспільних відносин є основою інноваційної професійної підготовки кваліфікованих кадрів. Професійна підготовка та організація освітньої діяльності в сучасних соціокультурних реаліях виступає як процес становлення професійно-лісових якостей та формування ціннісно-смыслового ставлення до соціокультурного простору. Розглянуто форми роботи, створені задля формування професійно-особистісних якостей майбутніх інженерів з прикладу технічного університету. Встановлено, що актуалізація становлення професійно-особистісних якостей забезпечується залученням суб'єктів освітнього процесу до активної пізнавальної діяльності, спільного вирішення соціальних проблем, розвитку суб'єктного потенціалу майбутніх фахівців, освоєння різних соціальних ролей. Показано можливості даного підходу для аналізу особливостей та проблем становлення професійно-особистісної позиції. Сучасна суб'єктно-орієнтована педагогічна концепція має соціокультурний характер і визначає стратегічною метою оптимальну реалізацію закладеного в людині особистісного потенціалу. У зв'язку з цим основою формування професійно-особистісних якостей становить розуміння освіти як розвиваючого та гармонізуючого процесу, як засоби розвитку особистісного потенціалу відповідно до соціально зумовлених цілей та освітніх запитів суспільства. Професійну освіту передбачають як якісну підготовку фахівців, здатних до практичної реалізації отриманих знань задля забезпечення стабільності та розвитку суспільства, тобто забезпечення якісної, сучасної та доступної освіти, трансформованої через розвиток наукових та освітніх технологій для реалізації у суспільному відтворенні, підприємницькій діяльності, науці тощо. Стратегічною метою сучасного освітнього процесу, що ґрунтується на концепції «lifelong learning», є формування професійно-особистісної позиції в масштабах, необхідних для ефективного функціонування та соціокультурного розвитку суспільства.

Ключові слова: професійно-особистісні якості, професійна підготовка, фахівці, суспільство.

Formation of professional and personal qualities of future specialists is one of the main tasks of professional education. Institutional transformation of social relations is the basis of innovative professional training of qualified personnel. Professional training and organization of educational activities in modern socio-cultural realities acts as a process of formation of professional forestry qualities and formation of a value-meaningful attitude to the socio-cultural space. Forms of work created for the formation of professional and personal qualities of future engineers from the example of a technical university are considered. It has been established that the actualization of the formation of professional and personal qualities is ensured by the involvement of the subjects of the educational process in active cognitive activities, joint solving of social problems, development of the subject potential of future specialists, mastering of various social roles. The possibilities of this approach for analyzing the peculiarities and problems of the formation of a professional and personal position are shown. The modern subject-oriented pedagogical concept has a socio-cultural character and defines as a strategic goal the optimal realization of the personal potential embedded in a person. In this regard, the basis of the formation of professional and personal qualities is the understanding of education as a developing and harmonizing process, as a means of developing personal potential in accordance with socially determined goals and educational demands of society. Professional education is envisaged as high-quality training of specialists capable of practical implementation of the acquired knowledge to ensure the stability and development of society, i.e. provision of high-quality, modern and accessible education, transformed through the development of scientific and educational technologies for implementation in social reproduction, entrepreneurial activity, science, etc. The strategic goal of the modern educational process, which is based on the concept of «lifelong learning», is the formation of a professional and personal position on the scale necessary for the effective functioning and socio-cultural development of society.

Key words: professional and personal qualities, professional training, specialists, society.

УДК 377.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.2.21>

Сокотов Ю.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри сфери обслуговування,
технологій та охорони праці
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Сопіра В.Б.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри сфери обслуговування,
технологій та охорони праці
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Монько Р.М.,

канд. пед. наук,
викладач кафедри сфери
обслуговування, технологій
та охорони праці
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Постановка проблеми. У цьому соціокультурний компонент професійного становлення особистості має особистісно-орієнтований характер, проте основу освітнього життєвого простору становить цілеспрямоване, контрольоване, інтенсивне освітнє середовище. Соціокультурна база формування професійно-особистісних якостей студентів передбачає сукупність інформаційного, технологічного, матеріального забезпечення процесу,

в якому безпосередньо відбувається діяльність суб'єктів професійної освіти. Соціально-освітнє середовище розглядається як система позитивних та негативних впливів, умов, а також можливостей навчання та розвитку особистості. Тому проектування соціокультурного освітнього середовища виходить з розумінні мотивів, інтересів, потреб суб'єктів освітнього процесу. Примітно, що суб'єкти освітнього простору також виступають як

елементи даного соціокультурного середовища, впливаючи своїми відносинами та діями. Ефективність навчання у конкретному навчальному закладі багато в чому залежить від якості компонентів цього середовища, від ступеня їх відповідності основним концептуальним та результативно-цільовим настановам та особливостям освітнього процесу. Тому освітнє середовище виступає як умова, а й як особистісного і професійного становлення студентів. У нашому дослідженні під гуманітарно-орієнтованим освітнім середовищем ми розуміємо соціокультурний простір навчального закладу, за допомогою якого майбутній фахівець узагальнює та систематизує гуманітарні знання, збагачує та осмислює ціннісно-нормативну базу, що входить у культурні зв'язки суспільства. Гуманітарно-орієнтоване освітнє середовище виступає, з одного боку, як зовнішня об'єктивна умова професійної підготовки кваліфікованих інженерних кадрів, з іншого боку, як внутрішній процес становлення особистісних якостей студентів, формування ціннісно-смиислового ставлення до світу [2, с. 29].

Аналіз останніх досліджень. Як показує практика, вирішення актуальних завдань формування професійно-особистісної позиції майбутніх випускників технічних вузів ускладнюється недостатньо серйозним осмисленням змісту гуманітарного знання і, як наслідок, ставленням до суспільних наук як до чогось другорядного, необов'язкового, факультативного. Загалом результати освоєння таких дисциплін, як історія, культурологія, філософія, соціологія та ін. показують недостатній рівень знань студентів практично з усіх гуманітарних дисциплін базового блоку навчального плану, що відзначають колеги у федеральних університетах. Проведений аналіз освітнього середовища виявив деякі принципи відмінності освітнього процесу у технічному університеті: – пріоритетом змісту освіти є формальна логіка та суворі однозначні визначення термінів; – мова спілкування максимально лаконічна, виключає в ідеальному варіанті образність, метафоричність, плюралістичні судження, ціннісні аспекти та смислові відтінки; – алгоритми виконання завдань стандартизуються, оптимізуються та уніфікуються, що виключає прояв креативності та ініціативи; – цілі та завдання освітньої діяльності визначаються виходячи зі змісту освіти і структури курсів, що вивчаються. Дані характеристики освітнього простору багато в чому суперечать тому соціальному середовищу, в якому може активізуватися творчий гуманітарний потенціал і який характеризується тим, що, по-перше, забезпечує високий ступінь емоційної залученості студентів до процесу пізнання та освоєння освітніх програм; по-друге, робить важливими та цінними не лише об'єктивні наукові цілі, пов'язані з вирішенням освітніх та

професійних завдань, а й суб'єктивні, особистісно значущі цілі суб'єкта освіти. Тому в ході експериментальної роботи нами було проведено анкетування з метою з'ясування ступеня задоволеності учнів соціальним простором та освітнім процесом. Аналіз отриманих даних дозволяє виділити найбільше задоволення студентів такими компонентами освітнього процесу, як організація навчального процесу, рівень вимог до освітньої діяльності студента, якість освіти, індивідуальний підхід до освітньої діяльності, організація позанавчальної роботи в університеті (середній бал показників у межах від 4,35 до 4,07). Найменшою мірою (середній бал показників від 3,99 до 3,05) виявлено задоволеність можливістю розкрити творчі здібності, застосуванням проблемних, дискусійних методів навчання, впровадженням у навчальний процес сучасних освітніх технологій та інновацій, змістом освіти, можливістю особистісного розвитку. Найменшу позитивну оцінку отримали такі значущі компоненти освітнього простору, як гуманітарно-орієнтоване середовище технічного університету, єдність професійної та гуманітарної підготовки, включеність до навчального процесу рольових, імітаційних, проєктивних методик, міждисциплінарної інтеграції професійного та гуманітарного [6, с. 92].

Таким чином, найнижчі оцінки отримали компоненти, що характеризують змістовно-процесуальну складову формування соціокультурної компетенції. Спираючись на дослідження, вважаємо, що зміст гуманітарно-орієнтованого освітнього середовища вищого навчального закладу включає наступні компоненти: – аксіологічний – сприяє засвоєнню соціокультурних цінностей та формуванню особистісно значущої цілісної системи ціннісних орієнтації на основі системних наукових знань про людину, культуру, суспільство; – діяльнісний – має на меті формування різноманітних способів діяльності та готовності до соціальної взаємодії у різних сферах суспільного життя; – мотиваційний – створює умови для самопізнання, розвитку рефлексивних здібностей, оволодіння способами саморегуляції та самовизначення, формування життєвої позиції. Проєктування та конструювання гуманітарно-орієнтованого освітнього простору відбувалося з опорою на принципи, що дозволяють включити гуманітарні ідеї, орієнтації та цінності до системи технічного знання та перевести їх у режим саморганізації та саморозвитку особистості: – рівнозначність усіх учасників соціокультурної взаємодії; – діалогічність, співпраця суб'єктів освітнього процесу; – антропоцентричність вищої технічної освіти; – єдність професійної та гуманітарної підготовки інженерів; – міждисциплінарна інтеграція технічного та гуманітарного знання. Гуманітарно-орієнтоване соціокультурне освітнє середовище є об'єктивним

способом існування, співіснування та взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що передбачає сукупність спеціально створених педагогічних умов, що створюють об'єктивну основу і забезпечують єдність процесів особистісного розвитку та професійного становлення майбутніх інженерів. Гуманітарно-орієнтоване освітнє середовище університету фіксує комплекс психолого-педагогічних, організаційно-технологічних та дидактико-методичних факторів та засобів, які в сукупності сприяють створенню умов для особистісного розвитку студентів. Проведений аналіз вимог роботодавців у ході соціологічного дослідження мав на меті виявити особистісні та професійні якості, здібності та вміння, значущі для майбутніх фахівців. Результатом аналізу є сформований перелік освітніх результатів з погляду вимог роботодавців: – особисті якості та здібності (активність, емоційна стійкість, адаптивність, навченість, прагнення до самовдосконалення, самореалізації, саморозвитку та ін.); – професійні знання, якості та навички спеціаліста (знання специфіки галузі, знання вимог законодавчих та нормативних документів, навичка використання основних прикладних програмних засобів та інформаційних технологій та ін.); – менеджмент-здатності (прагнення до успіху, лідерство, прояв ініціативи, тайм-менеджмент, готовність до вирішення проблем та оперативність прийняття рішень, навичка генерації нових ідей, здатність і готовність вступати в продуктивну взаємодію та ін.). Резюмуючи результати проведеного аналізу, слід зазначити, що у професійній підготовці майбутніх випускників основним ціннісним пріоритетом освітньої діяльності є розвиток інтелектуальної активності та пізнавальної самостійності особистості, управлінських, комунікативних організаторських здібностей; готовність до виробничої діяльності. Це є основою для формування у студентів у процесі професійної підготовки таких значущих та цінних якостей особистості, як відповідальність, самостійність, ініціативність, активність, розвиток власної внутрішньої культури та ін. [7, с. 33].

Беручи до уваги вищесказане, на реалізацію педагогічної умови актуалізації становлення особистісних якостей студентів у гуманітарно-орієнтованому освітньому середовищі були спрямовані такі форми роботи: психолого-педагогічні консультації та тренінги, сюжетно-рольові, ділові та імітаційні ігри, корекція змісту виробничої практики, створення центру, проведення олімпіад з дисциплін соціально-гуманітарного циклу та ін. , «Модератор ділової комунікації», «Стилі спілкування та конфлікти», «Перцептивна сторона спілкування», «Акцентуації характеру та спрямованість особистості» та ін. Дана форма роботи була спрямована на подолання сформованих утруднень студентів. Поставлене завдання досяглося актуалізацією

отриманих психолого-педагогічних знань (зокрема під час проходження виробничої практики). Наприклад, завдання тренінгу «Шляхи та способи вирішення конфліктів» – визначити стратегії поведінки у конфліктній ситуації – реалізовувалося шляхом пошуку відповідей на такі питання: У чому ви бачите причину конфлікту (тобто з'ясування суті проблеми)? Чого ви чекаєте від вирішення цієї ситуації (тобто виявлення справжніх потреб)? Що потрібно зробити для подолання розбіжностей (тобто визначення подальших дій)? При цьому розбиралися реальні конфлікти студентів та запропоновані конфліктні ситуації, «сформовані» у штучно створених та «безпечних» умовах психологічного тренінгу. Таким чином, аналіз конкретних ситуацій формував встановлення на самовдосконалення особистісних якостей студентів, актуалізував необхідність застосування психолого-педагогічних знань у процесі соціальної взаємодії. Крім того, з метою актуалізації особистісних якостей студентів ми використовували інтерактивні сюжетно-рольові, ділові та імітаційні ігри («Що робити, якщо...», «Дерево очікувань», «Побудувати міст», «Реінкарнація», «Вавилонська вежа», «Мої очікування», «Песиміст, Оптиміст, Блазень», «Східний базар», «Особистий багаж», «Головна ідея» та ін.). Вибір даних методик дозволяв розвинути комунікативні та організаторські здібності, лідерські якості, вміння аналізувати інформацію про процеси, що відбуваються в групі, освоїти активний стиль спілкування та розвинути у групі відносини партнерства, вміння організовувати дискусію, планувати свою діяльність, аргументовано доводити свою точку зору, розвинути самостійність, активність, толерантність, творчий підхід до завдання, допомогти студентам розібратися у собі, подолати внутрішні бар'єри, невпевненість, скутість. У ході експерименту ми доповнили зміст виробничої практики студентів експериментальних груп, що було відображено у звітах, що складаються під час її проходження. При цьому цілепокладання через закріплення теоретичних знань з блоку професійних та спеціальних дисциплін доповнювалося застосуванням соціокультурних, гуманітарних знань, комунікативних та організаторських навичок та умінь у виробничій діяльності студентів, що є важливим фактором успішності у професійній підготовці майбутніх інженерів.

Просування студентів по індивідуальній освітній траєкторії розглядається нами як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу, що включає компоненти: змістовний (інформація про зміст свого знання та незнання – «знаю, що...»); особистісний (самовизначення себе щодо даного знання та відповідної інформації – «знаю, що я...»), технологічний (інформація про засвоєні дії, методи, способи перетворення знання – «знаю, як...»); рефлексивний (розуміння змісту інформації

та діяльності щодо її отримання – «знаю, для чого»). Для рефлексії координаторів проекту визначено додаткові питання: Оцініть готовність учасників до проекту. Чи орієнтований проект на наявні теоретичні знання та соціальний досвід? Наскільки самостійними були студенти у прийнятті рішень та своїх діях? Чи відчувався позитивний емоційний настрій учасників проекту? Які структурні компоненти соціокультурної компетенції виявилися у ході виконання проекту? Інформація викладачів була основою корекції експериментальної роботи, вибору засобів її проведення. Зокрема, у перший рік експерименту викладачі відзначали фрагментарність теоретичних знань, небажання студентів займатися соціокультурними проектами, віддаючи перевагу науково-дослідній роботі з природничо-наукової та технічної проблематики. Як зазначалося, майбутні інженери не усвідомлювали значимості гуманітарного знання, не пов'язували вивчення гуманітарних дисциплін з майбутньою професійною діяльністю. Тим часом переважна більшість із них розглядала гуманітарні дисципліни як один із засобів реалізації свого особистісного потенціалу та підвищення культурного рівня [8, с. 184].

Отже, актуалізація становлення професійно-особистісних якостей як соціокультурна умова формування загальнокультурних та професійних компетенцій майбутніх спеціалістів забезпечується: – залученням студентів до активного пізнавального процесу, застосуванням набутих знань на практиці та чіткого усвідомлення, де, яким чином і для яких цілей бути гуманітарними знаннями; – спільною роботою студентів та викладачів у співпраці для вирішення навчальних проблем; – вільним доступом до необхідної інформації (бібліотеки, Інтернет-ресурси та ін.) для формування власної незалежної, але аргументованої думки щодо будь-якої проблеми, можливості її всебічного дослідження; – Постійним моніторингом інтелектуального, емоційного, морального розвитку студентів для визначення прогалів у знаннях і проблем, уміння ставити завдання і досягати результат, виконувати різні соціальні ролі. Резюме: актуалізація становлення професійно-особистісних якостей майбутніх фахівців носить соціокультурний характер у гуманітарно-орієнтованому освітньому середовищі ВНЗ, що вимагає системного переосмислення освітнього процесу технічного університету, інноваційної рефлексії

цілей і завдань професійної освіти, оптимізацію змісту основних освітніх, застосування гуманітарних технологій в освітньому процесі технічного університету [9, с. 174].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрейців І. Що таке дуальна освіта і навіщо вона українцям. Українська правда. Київ, 2017. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/16/222630/> (дата звернення: 31.03.2022).
2. Вем'ян В.Г., Тер-Ованес'ян В.Г. Дуальна форма професійної освіти як умова ефективного рішення завдань модернізації освіти. Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць. Рівне, 2015. Вип. 5. С. 29–34.
3. Гур'янова О. Актуальність вивчення інноваційних ресторанних технологій для майбутніх фахівців харчових технологій. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2016. Вип. 9 (III). С. 3–6.
4. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 65. Торгівля та громадське харчування. Міністерство зовнішніх економічних зв'язків і торгівля України. МЗЕЗторг України, довідник. Наказ від 30.11.1999. № 918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0918204-99#Text> (дата звернення 31.03.2022).
5. Козяр М.М. Інноваційні технології підготовки фахівців у навчальних закладах. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ, 2015. Вип. 16(23). С. 92–96.
6. Лазарева Т.А. Структура професійно важливих якостей творчої особистості інженера-технолога. Проблеми інженерно-педагогічної освіти: збірник наукових праць. Харків, 2010. Вип. 26–27. С. 90–97.
7. Лазарева Т.А. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх інженерів-технологів харчової галузі до творчої професійної діяльності: дис. ... доктор пед. наук: 13.00.04. Харків, 2014. 313 с.
8. Махонько Г., Клименко К. Стан розвитку інноваційного потенціалу підприємств харчової галузі в Україні 2020. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: праці І міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 квітня, 2020 р.). Київ, 2020. С. 184–185.
9. Тарасенко Г. С., Максимчук Б. А., Браніцька Т. Р., Демченко І. І., Хмеляр І. М., Пічкур М. О., Трофіменко В. О., Максимчук І. А. Здоров'я сучасної людини: чинники його вдосконалення / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науковопедагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019 – Випуск 11 (119) 19. – с. 191 (С. 174–179).